

Existencialismus jako světový názor

Semestrální práce

Úvod	3
Základní charakteristika existencialismu	3
Předchůdci existencialismu	4
Nový světový názor	4
Hlavní zásady existencialistů	5
Ateistický existencialismus	6
Teistický existencialismus	6
Místo existencialismu v dnešním světě	7
Závěr	7
Použité prameny	9

Úvod

Již z nejstarších zachovaných písemných památek lidstva víme, že potřeba utřídit si své názory a vytvořit cosi, co by alespoň vzdáleně připomínalo světový názor, je lidem vlastní už odnepaměti.

Pro potřebu naší práce pojmem existenci člověka ve světě zjednodušeně jako existenci subjektu, který sbírá informace. Každý z nás od prenatálního věku sbírá a poté vyhodnocuje informace, přičemž vyhodnocování může probíhat různými způsoby. Některé z informací považujeme za podstatné, směrodatné, jiné naopak za nedůležité a nezabýváme se jimi.

Ze získaných informací člověk buduje svůj světový názor, nebo, a to daleko častěji, přejímá některý z již hotových existujících světových názorů, ten, který nejlépe koresponduje s jeho založením a přesvědčením.

Světový názor můžeme definovat jako souhrn odpovědí na otázky nejjobecnějšího charakteru, např.: „Co je základní podstatou všeho?“, „Kdo, co je člověk?“, „Jak máme žít?“, „Co se stane po smrti?“. ¹

Je možné, že naše sympatie získá existencialismus, jemuž je věnována i naše práce.

Základní charakteristika existencialismu

Existencialismus nepatří mezi nejstarší světové názory, vždyť mezi námi ještě dnes žije poměrně početná generace pamětníků jeho vynoření se z akademických kruhů, rychlého získání dočasné nadvlády a ovládnutí kulturního dění. Tomu všemu ovšem předcházela dlouhý vývoj.

S trochou nadsázky můžeme konstatovat, že svět devatenáctého století uvízl v síti nihilismu. Tento pesimistický světový názor byl výsledkem úplného domyšlení naturalistické teze o tom, že člověk je složitý stroj fungující na principu příčiny a účinku. Nihilisté usoudili, že možnost svobodného jednání na základě osobního rozhodnutí neexistuje. Ať člověk provede cokoli, vždy to bude pouze reakce na podnět, tedy potvrzení zákona příčiny a účinku. Svobodná vůle je jen fikce. A jaký má smysl život bez svobodné vůle? Žádný! Bez

---

¹ SIRE, J.W., *Za novými světy*, s. 12-13.

svobodné vůle je člověk vlastně zaživa mrtvý.

Ponecháme na historících, aby posoudili, jaký měl nihilismus vliv na významné historické události, například první světovou válku. Povšimneme si ale myslitelů, kteří si již v devatenáctém století povšimli nebezpečnosti nihilismu, bojovali proti němu a položili tak základ později zformulovanému novému světovému názoru nihilismu oponujícímu - existencialismu.

Předchůdci existencialismu

Dánský filozof Søren Kierkegaard (1813 - 1855) ve své filozofii zdůraznil význam jednotlivce, jeho rozhodování a odpovědnosti za své rozhodnutí. Jediným opravdovým životem je podle Kierkegaarda odmítnutí života "v davu". Termín dav nechápe Kierkegaard sociologicky, ale jako převažující způsob mnoha z nás. Kierkegaard používal výstižné přirovnání, podle něhož má člověk tendenci schovávat se v davu jako Adam v Boží zahradě. Ovšem před Bohem budeme stát my sami, ne dav.

Německý voluntarista Friedrich Nietzsche (1844 - 1900) přišel s myšlenkou, že přehodnocení všech hodnot přinese nejschopnějším jedincům nejenom novou, panskou morálku, ale nutně i osamocení. Ničím nespoutaný nadčlověk bude ve svém údělu osamocen, neboť podobného přerodu budou schopni jen výjimeční jedinci. Právě téma osamění člověka se stane v existencialismu jedním z dominujících.

Součástí filozofie Karla Marxe (1818 - 1883) je tzv. teorie odcizení, podle níž je vykořisťovaný jedinec v kapitalistické společnosti nucen prodávat svou pracovní sílu, a tím se sám sobě odcizuje. Teorii odcizení přijímají i někteří nemarxisticky orientovaní autoři, k popisu situace člověka v současném světě ji používají i existencialisté.

Nový světový názor

V první polovině dvacátého století se výše uvedené inspirativní myšlenky rozvíjejí spolu s dalšími do samostatného světového názoru. Hlavní oblastí vzniku existencialismu se stalo výmarovské Německo, na rozšíření nových myšlenek se ovšem podíleli především francouzští existencialisté. Po druhé světové válce se stal existencialismus populárním ve všech zemích západní kultury, a to hlavně z toho důvodu, že názory

existencialistů byly často vyjadřovány způsobem, který chtěl pobouřit a vyprovokovat konzervativní společnost.

Světový názor existencialistů pronikl do kultury, byl prezentován v románech, literárních esejích a divadelních hrách.² V padesátých a šedesátých letech dvacátého století se stal doslova módní filozofií, dokonale totiž odrážel životní pocity generace prošlé druhou světovou válkou.

Zpopularizování existencialismu nebylo vždy ku prospěchu věci, neboť často vedlo ke zploštění a zjednodušení hláсанých názorů.

Hlavní zásady existencialistů

Mezi existencialisty panovaly a dosud panují značné rozpory a neshody, přesto se dokážou shodnout na několika základních společných rysech svého učení.

Existencialisté tvrdí, že možnost opravdové existence je dána pouze člověku. Jen člověk totiž dokáže být individualitou.

Existence věcí, rostlin a zvířat je předem daná a určená (zde existencialisté souhlasí s nihilisty). Člověk se ale teprve musí stát tím, čím chce být. Musí se k tomu sám rozhodnout, "být sám sobě projektem". Nutnost aktivního přístupu k životu, rozhodování o sobě samém a s tím spojené absolutní odpovědnosti za své rozhodnutí a konání s sebou může přinášet pocity nedůvěry v sebe sama, stavy úzkosti, ty si ale nesmíme připustit a nechat se jimi zviklat v nastoupené cestě.

Existencialisté si dobře uvědomují, že běžný každodenní život je spíše směsicí ubíjející rutiny a nutných povinností, proto kladou důraz na hraniční situace, v nichž si člověk nejlépe uvědomuje sám sebe. Pod pojmem hraniční situace chápou stavy bezprostředního ohrožení života či jinak vymykající se události.

Existenci provází neustálá proměna, neboť naše bytí plyne v čase. Existencialisté se tedy vyhýbají kategorickému popisu člověka, "neměří člověka modelem věci."³

Značné rozdíly mezi jednotlivými existencialisty zredukujeme na popis hlavních zásad ateistické a teistické varianty.

---

2 NEFF, V., *Filozofický slovník pro samouky*, s. 111.

3 STÖRIG, H. J., *Malé dějiny filosofie*, s. 445.

Ateistický existencialismus

Ateistický existencialismus je založen na podobných tvrzeních jako naturalismus. Žádný Bůh není, hmota je věčná, svět funguje na základě zákona příčiny a účinku. To vše je pravda.

Kromě tohoto objektivního světa ovšem člověk žije v subjektivním světě, který je podle existencionalistů daleko důležitější než svět objektivní. Subjektivní svět je světem našeho vědomí, naší duše, ducha. Subjektivní svět je nám zcela k dispozici, protože ho plně ovládáme. V něm si můžeme dělat, co chceme. Jen my sami určíme, co to bude: "...člověk nejprve existuje, setkává se se světem, vynořuje se v něm, a teprve potom sám sebe definuje."⁴

Musíme to ale opravdu definovat. Takové vědomé rozhodnutí považují existencionalisté za nejdůležitější událost v životě. Výsledkem takového rozhodnutí je autentický život. Jen autentický život má podle existencionalistů smysl.

Rozhodnutí k autentickému životu je zároveň i etickým rozhodnutím. Zlo je nerozhodnout se, nezvolit si, žít život podle představ druhých. Dobré je to, pro co jsme se sami rozhodli.

Teistický existencialismus

Teistický existencialismus vidí člověka jako bytost žijící v cizím světě.

Ve svém životě ze všeho nejméně pociťujeme ve světě přítomnost Boha. Naopak. Každodenní konflikty, živelné katastrofy, války, násilí, zločinnost, devastace životního prostředí, smrt nás přesvědčují o tom, že Bůh není. Teističtí existencionalisté označují svět jako zcela nesmyslný, nevypočitatelný, nesrozumitelný.⁵

My máme přesto možnost uzнат takový svět jako dílo Boží a jednat tak, jako kdybychom Boha každodenně vnímali a byli bytostně přesvědčeni o jeho existenci.

Náš postoj bude opět autentický, založený na osobním rozhodnutí. Zaujmutím tohoto postoje nemáme co ztratit.

---

4 SARTRE, J.-P., *Existencialismus je humanismus*, s. 15.

5 POPKIN, R. H.; STROLL, A. *Filozofie pro každého*, s. 393.

Místo existencialismu v dnešním světě

Jaké místo zaujímá existencialismus v myslích dnešních lidí téměř sto let po svém vzniku?

Zdá se, že i lidem jednadvacátého století je existencialismus blízký. Česká ateisticky laděná společnost je mnohdy společností ateisticky existencialistickou, aniž si to uvědomuje. Snad každý jedinec chce dát svému životu nějaký význam, a to mu ateistická varianta existencialismu zcela umožňuje. Osobním hledáním smyslu lidského života si prochází alespoň v určitém období každý z nás.

Také ti z nás, kdo se prohlašují za věřící, by mohli být v déletrvajícím a detaily jejich světového názoru rozebírajícím rozhovoru označeni za teistické existencialisty. Zaměřením na vnitřní zbožnost teistický existencialismus vyhovuje lépe modernímu člověku než tradiční teismus. Požadovat po dnešním člověku víru v nadpřirozené zázraky, popisované ve Starém a Novém Zákoně, znamená stavět ho do opozice proti preferovanému způsobu poznávání světa, kterému vděčíme za technický pokrok - vědě.

Teze o svobodě a správnosti vlastního rozhodnutí, ať je jakékoliv, zní lákavě. Málo z posluchačů si totiž uvědomuje nebezpečí relativistického pojmání morálky, které by obecným uplatněním této zásady bylo nastoleno. Je koneckonců faktem, že východisko z této situace nenašel ani klasik existencialismu, Jean-Paul Sartre.⁶

Závěr

Budoucnost existencialismu se zdála být ve druhé polovině dvacátého století ohrožena prudkou vlnou zájmu o novou světonázorovou alternativu, která začala být známá jako New Age, někdy také jako Věk Vodnáře.

Momentální stav tohoto nového myšlenkového směru bude muset osobně nezainteresovaný pozorovatel s maximální mírou možné objektivitě vyhodnotit jako neradostný. Obrovský potenciál nových nápadů New Age (tak krásně představený ve Formanem zfilmovaném muzikálu *Vlasy*) zůstal nevyužitý a přes snahu některých osobností světového významu New Age skomírá v přítmí čajoven, v regálech okultně zaměřených

---

6 SIRE, J.W., *Za novými světy*, s. 75.

knihkupectví a ve vitrínách s různým haraburdím.

Existencialismus se tak nabízí jako poslední z propracovaných světonázorových systémů, jehož aktuálnost pravděpodobně nebude v dohledné době zpochybněna.

Použité prameny

NEFF, Vladimír. *Filozofický slovník pro samouky*. 2., rozšířené vyd. 1993. ISBN 80-204-0383-93

POPKIN, Richard H.; STROLL, Avrum. *Filozofie pro každého*. 1. vyd. 2000. ISBN 80-240-0257-4

SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. 1. vyd. 2004. ISBN 80-7021-661-1

SIRE, James W. *Za novými světy*. 2. vyd. 1993. ISBN 80-85495-17-1

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. 7., přepracované a rozšířené vyd. 2000. ISBN 80-7192-500-2